

Bemærkninger om Sprogens Udvikling af deres syntaktiske Midler med særlig Anvendelse paa nogle Phænomener i Latin.

Af Conferentsraad **Madvig**.

(Forfatteren erklærede ved Foredragets Begyndelse, at han havde valgt en Betegnelse, hvorved det Almindelige, der kun skulde give Udgangspunktet, stilledes som Hovedsagen, for ikke at afskrække Medlemmerne ved aabenlyst at byde dem Specialiteter af latinsk Grammatik.)

Den, der har optaget i sig et nogenlunde bestemt Indtryk af Holbergs og hans Samtidiges Stil, vil umiddelbart føle, at Holberg neppe kunde skrive en Sætning som denne: «Misfornøiet med de modtagne Oplysninger, besluttede Feltherren selv at undersøge Sagen», og ved en kort Eftertanke kunne udtrykke dette bestemtere i den Bemærkning, at en saadan Stilling af Participiet (misfornøiet) i Apposition til et følgende Subjekt dengang endnu ikke synes at have været brugelig. Med større Sikkerhed vil han sige, at Holberg ikke kunde skrive følgende Periode: «Da Feltherren, misfornøiet med de modtagne Oplysninger, ved personlig med stor Omhu at undersøge Egnen havde forvissat sig om Muligheden af at trænge frem, besluttede han o. s. v.» Grunden hertil ligger ikke i et enkelt Ord (— er der noget af dem, der ikke forekommer hos Holberg, kan man let sætte et andet isteden —), ikke i nogen Bøiningsform, ikke i nogen enkelt og direkt syntaktisk Ordforbindelse; Sproget har jo overhovedet ikke efter Holbergs Tid optaget nogen ny Bøiningsform, nogen ny Præposition eller Conjunktion; men det, der er forandret og udvidet, er Ordstillingen og Friheden i at indskyde Bibestemmelser, der her viser sig dels i det i Apposition i

Forsætningen indskudte Participium misfornøiet, deels i det imellem Præpositionen ved og Infinitiven indsatte Adverbium personlig og endnu stærkere i det i Forbindelse hermed indføjede Led med en anden Præposition (med stor Omhu); selv den simple Brug af Infinitiven styret af en Præposition er uidentvilt i vort nuværende Skriftsprog udvidet ikke lidet over de Grændser, den havde hos Holberg. Sproget kan altsaa, uden at optage noget nyt Led, udvide sine Midler og sin Evne til Samling og Gruppering af Forestillinger og Bestemmelser i Sætninger og Perioder særdeles meget, og der ligger i denne Forandring og Udvidelse til Fylde og Bøielighed en meget betydningsfuld Deel af det, hvorved det i de enkelte Led faste Skriftsprog i den ene Tidsalder skjælnes sig fra en anden Tids Skikkelse, ved Siden af Ordforraadets og Ordbetydningernes Udvikling. Thi Skriftsproget og det i samme Form støbte taleriske Forhandlingssprog tilhører naturligviis væsentlig denne (Periodebygningens) Udvikling, hvoraf kun det Allerletteste gaaer over i det egentlige Talesprog. Ved Siden af det, der nu i denne Udviklingsretning maa erkjendes for virkelige Fremskridt og som hele Sproget tilegner sig, omend Skribenterne bruge de vundne Midler forskjelligt, meer eller mindre heldigt, fremtræder der, foruden overdreven og tung Anvendelse i det Hele og Store (i Periodebygningens hele Maade), ogsaa i det Enkelte Udvæxter, hvorved Sproget, hvis det ikke værger sig derimod, belemres med uklare Konstruktioner, Ord- (d. e. Forestillings-) Combinationer, der ere vanskelige at behandle og opfatte, og stundom ligesom spænder Been for sig selv og kommer i Vilderede. Den saakaldte Cancellistils Præg ligger, foruden i ligefrem urigtige Udtryk, især i denne Art af Besværlighed. Disse Udvæxter lade sig, som det synes, i det Ringeste i visse Tilfælde, haandgribeligst mærke og paavise i Sprog med udpræget Casusbøining. I Latin giver, med Hensyn til den hele her omtalte Udvikling, Sammenligningen imellem Cicero og hans Tids Sprogform og Sølvalderens Anledning til ret interessante Iagttagelser, hvorpaa Sølvalderens Brug af Fu-

turum Participii i Activ til Betegnelse af en Hensigt, eller i duo ablativi (apibus volaturis) eller for en heel Bisætning i hypothetisk Form (dedit, non daturus, si, etc., han gav, medens han ikke vilde have givet, hvis o. s. v.), i Modsætning til den ældre Brug af denne Form blot til periphrastisk Tidsbetegnelse kan tjene til Exempel. Men førend man kommer til den egentlige Sølvalder, danner Livius en mærkelig Modsætning til Cicero. Den sidste Forfatters rige, fyldige og afvejlende Periodebygning bærer i det Hele Spor af at være fremvoxet paa det forældede Talesprogs, det parlamentariske og Advocat-Foredragets, Grund (hvorom iblandt Andet de ikke sjeldne, men indenfor visse Grændser holdte og med en vis elegant Skjødsløshed eller Frihed optrædende Anakoluthier vidne) og er fri for særlig tunge og stive Combinationer. Livius er derimod ikke blot det fuldstændig udprægede Skriftsprogs Repræsentant, men hans Skriftsprog helder i sin methodiske, beregnende Fremskriden til det Tunge, ja bliver ved sin Kunst ucorrect og unaturligt i Periodens Bygning i Forhold til Tanken, og det har hist og her Udtryk og Taleformer, hvori Forestillingerne ere sammentrængte udover den naturlige Grændse. Han har her visse Eiendommeligheder, som ikke ere trængte igjennem eller blevne efterlignede af den følgende Tid. Med Hensyn til Periodebygningen er aldeles karakteristisk for ham en kunstig Sammenskruen af to Tankeafsnit til eet. Naar der nemlig efter en Forsætning, stundom med forskellige deri optagne Bestemmelser (Participier, duo ablativi o. s. v.), ventes den afsluttende Eftersætning, gjøres idelig det, der skulde danne denne, ved en Conjunktion (quum, quia) selv til Bisætning, og derefter følger endelig en Eftersætning, til hvilken den første Forsætning ikke passer eller danner nogen naturlig Indledning. (See den korte Antydning af denne Form i min lat. Grammatik § 476 c Anm. i tredie Udg., da dette er udeladt i den fjerde, kortere Udgave. Et Exempel af første Bog kan nærmere oplyse, hvad jeg mener. I Cap. 7 hedder det i Fortællingen om Hercules og Cacus: Ibi quum eum cibo vino-

que gravatum somnus oppressisset, pastor accola eius loci, nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine bouum quum avertere eam prædam vellet, quia, si agendo armentum in speluncam compulsisset, ipsa vestigia quærentem dominum eo deductura erant, aversos boves, eximium quemque pulchritudine, caudis in speluncam traxit. Det er klart, at den første Forsætning: Ibi quum o. s. v. begrundet en Eftersætning, der udtrykker Cacus's Beslutning, at stjæle nogle Øxne, omtrent denne: pastor . . . Cacus nomine . . . avertere eam prædam concupivit; men nu indskydes et nyt quum foran avertere, og til den derved dannede Forsætning: quum avertere prædam vellet, slutter sig da, efter den forudskikkede Bemærkning: quia deductura erant, en Eftersætning, der angiver den udtænkte List; men denne Eftersætning passer med dette specielle Indhold ikke til Periødens første Begyndelse. Sammentrængningen af de to Tankeafsnit fremtræder lidt anderledes i samme Bog Cap. 46. Her hedder det om Kong Servius Tullius: Servius quamquam iam usu haud dubie regnum possederat, tamen, quia interdum jactari voces a juvene Tarquinio audiebat, se injussu populi regnare, conciliata prius voluntate plebis agro capto ex hostibus viritim diviso, ausus est ferre ad populum, vellent juberentne se regnare. Her vækkes igjennem Concessivsætningen: Servius quamquam . . . possederat, og den derpaa efter tamen indtrædende Begrundning: quia audiebat etc. Forventningen om en Eftersætning, der angiver, at Serv. Tullius fandt sig foranlediget til et Lovforslag, men Udtrykket ausus est passer slet ikke til hiin Forventning, da der ikke var antydning nogen Grund til Tillidsfuldhed, men til den indskudte Bemærkning: conciliata prius voluntate plebis o. s. v., hvori denne Forestilling er kommet frem. Et ret mærkeligt Exempel paa en enkelt ved Sammentrængning af Forestillinger besværlig Taleform byder tredje Bogs 28de Capitel (§ 7). Man siger opera circumdare (anlægge Værker om en By), opera prohibere og prohibere opera circumdari, hvoraf i Passiv fremkommer: opera prohibentur circumdari. Idet nu Livius har op-

fattet prohibeor circumdari som eet Begreb og Ord, siger han i Gerundiv: ad opera circumdari prohibenda = ad prohibendum, ne opera circumdentur. Dette Udtryk staaer, stærkt udpræget ved Afhængigheden af Præpositionen ad, aldeles ene i den opbevarede latinske Litteratur; thi hvorvel Latinerne sige i Passiv med en allerede temmelig tung Vending: jubeor interfici (der gives Befaling til mit Drab), har dog Ingen sagt: ad me interfici jubendum. (Gerundivet saaledes personligt med følgende Infinitiv, men ikke styret af en Præposition, har Livius XX, 60: nec prohibendos ex privato redimi.) Og dog kan man tænke sig en endnu kunstigere Vending af Udtrykket som mulig; thi da man kan sige prohibeo, eller i det Ringeste jubeo, veto opera facere (som i Dansk: befaler at opføre), med Udeladelse af Personen, der er Objekt for jubeo, Subjekt for facere, skjøndt man paa Latin sædvanlig siger jubeo opera fieri, kunde der tænkes en Sammensmeltning af prohibeo circumdare (i Activ) til eet Begreb og derved Fremkomsten af Udtrykket: ad prohibenda circumdare opera. Muligheden heraf (altsaa Indførelsen af activ eller passiv Infinitiv med samme Betydning i en kunstig Udtryksform) viser et græsk Phænomen. Verberne προσήκει, det sømmer sig, ἔνεσσι, det er muligt, ere upersonlige og forbindes enten med passivisk Accusativ med Infinitiv: προσήκει, ἔνεσσι τοῦτον τὸν λόγον ῥηθῆναι, decet hanc orationem haberi, eller med enkelt activ Infinitiv: προσήκει, ἔνεσσι λέγειν τοῦτον τὸν λόγον, licet hanc orationem habere. Men for at kunne opnaae Participialconstructionens Nemhed og Korthed, sættes af og til Participierne προσήκων og ἔνων som af personlige Verber til et Substantiv med Tilføielse af den Infinitiv, der betegner den Handling, som ved Substantivet er tilbørlig eller mulig, og denne Infinitiv tilføies snart i activ Form, (efter Udtrykket προσήκει λέγειν), snart i passiv (efter Udtrykket προσήκει τοῦτον τ. λ. ῥηθῆναι); s. Platons Politikos S. 283 C og Phaidros S. 265 A (ἦν γὰρ τι ἐν αὐτοῖς προσήκον ἰδεῖν, Noget, som det sømmede sig at see). Man sammenligne nu med disse antike

Former en Vending, der i de senere Aar ikke sjelden forekommer i den tydske Avis- og Journalstil (der er mærkelig curialistisk, i det Ringeste i visse Blade) og som bestaaer deri, at en activ Infinitiv (— thi Tydsken har ingen enkelt passiv Infinitiv) smelter sammen med et styrende Verbum til eet Begreb og saaledes følger det styrende Verbum, naar dette gaaer over til Participium og udsiges om det oprindelig af Infinitiven styrede Substantiv: die zu bilden versuchte (erlaubte, verbotene) Gesellschaft = die Gesellschaft, die man zu bilden versucht hat. Man vil see, at Vendingen aldeles svarer til *ὁ προσήκων λεγέιν λόγος*, kun at Tydskerne (enkelte Tydskere) anvende den ved et passivt Participium, ved nogle flere Verber, og gaae endnu videre. Jeg finder nemlig ikke blot: Das fallen gelassene Gesetz, men ogsaa udenfor Participium: Das Gesetz ist fallen gelassen worden, hvor fallen lassen ganske er behandlet som eet Verbum (f. Ex. verwerfen) og saaledes sat i Passiv (= es ist verworfen geworden). Analog, men endnu værre i uklar og tung Sammenskræen og Forglemmelse af det oprindelige Udtryk er følgende Brug af sich umsehen som et enkelt Verbum i Passiv: Es wird sich danach umgesehen (= es wird danach gesucht); den findes i Hamburger Correspondent for 4de Juni 1862. Men for at vende tilbage til Livius, vil jeg endnu som et Exempel paa kunstig og haard Sammentrængning af Forestillingerne anføre Indskydelsen af en Apposition som Bibestemmelse ved et allerede selv i Apposition staaende Substantiv i 30te Bog Cap. 28, 4 i disse Ord: cum Hannibale . . . puero quondam milite, vixdum juvene imperatore (med H., der fordm som Dreng var Soldat, og som, da han neppe var ung Mand, var Feltherre). Ogsaa her vil man maaskee lede længe efter tilsvarende Exempler hos nærstaaende Forfattere.

Denne Livius's Bestræbelse og Maneer viser sig nu særlig paa en baade i Sammenligning med Græsk og med nyere Sprog interessant Maade i et Phænomen, hvor der er Spørgsmaal om til en Bibestemmelse af en saadan Form, at et i Nominativ be-

tegnet handlende Subjekt ikke egentlig kan faae Plads deri, dog at føie som yderligere Bibestemmelse en Fremhævelse af Subjektet eller endog af Subjektet tænkt i et bestemt særligt Forhold. Phænomenet har to Skikkelser, idet det gjelder at anbringe en saadan Subjektsbetegnelse enten ved Ablativ af et Gerundium (faciendo) eller ved duo ablativi (re facta). Phænomenet er, saavidt jeg veed, første Gang antydet i min latinske Grammatik (1842) § 428 Anm. 3 ved et i Parenthes sat eneste Exempel af Livius, IV, 44: *causā ipse pro se dictā*, da han selv havde ført sit Forsvar). Siden er det berørt af mig i Emenationes Livianæ p. 311, af Weissenborn i flere Anmærkninger til Livius og af Nægelsbach i anden Udgave af hans Lateinische Stilistik § 91,5 og 97,26, men intetsteds behandlet i fuldstændig Sammenhæng, hvad jeg i Fortalen til 3die Binds første Afdeling af min og Ussings Udgave af Livius S. XIV har sagt, at jeg vilde gjøre. Behandlingen er ikke uden Vigtighed for Forklaringen af enkelte Steder og Bedømmelse af Læsemaader. Adskillige af de enkelte Steder ere optegnede og meddeelte mig af Cand. Philol. O. Siesbye.

Der kunde ofte være Anledning til ved en Ablativ (Midlets Ablativ) af Gerundium (faciendo) at ville fremhæve Subjektet (ved selv at gjøre, ved hver for sig at gjøre, ved som Dømmer at gjøre); men dette, der skeer saa let i vort Sprog, hvor Casusformerne og den til dem knyttede særlige Opfatning udenfor Genitiv er forsvunden, gik i Latin i sig selv slet ikke an, da en Nominativ (ipse, quisque, iudex) som Betegnelse af Subjektet i en Sætning aldeles ikke kunde føies til en substantivisk Bibestemmelse i Ablativ; man maatte altsaa, hvis man vilde tilføie en slig Fremhævelse, opgive den korte og bekvemme Brug af Gerundium i Ablativ, og ingen Skribent før Livius har, saavidt det kan sees, sat sig ud herover. Men Livius har kjækt sprunget over Vanskeligheden, idet han ligefrem til Gerundiets Ablativ sætter den Subjektsbetegnelse, hvortil der er Trang, i Nominativ; denne Nominativ støtter sig da grammatisk til

Sætningens verbum finitum som Apposition til dettes Subjekt, men hører efter Meningen aldeles og ene til Gerundiet.

Exempler:

1) med ipse: XXV, 23, 11: Numerando lapides æstimandoque ipse secum (og ved selv hos sig selv at vurdere), quid in fronte paterent singuli, altitudinem muri permetitur. (XXIV, 4, 9, XXVII, 27, 6, XXXVI, 11, 1, XXXIX, 49, 3, XL, 23, 1, XLI, 24, 2, XLV, 35, 8);

2) med quisque: IV, 43, 11: Quin illi, remittendo de summa quisque juris, mediis copularent concordiam; IV, 31 2: tendendo ad sua quisque consilia. (II, 38, 6);

3) med solus: IX, 29, 8: Appius jam inde antiquitus insitam pertinaciam familiæ gerendo solus censuram obtinuit (ved ene at føre Censorebedet); med et Talord XXIV, 5, 8: Tendendo autem duo ad Carthaginienses, Thraso ad societatem Romanam, certamine . . . in se convertebant animum adolescentis;

4) med et Substantiv, der i Apposition betegner den Egen- skab, hvori Subjektet fremtræder (som): III, 72, 2: ne pessimum facinus admitterent, iudices in suam rem litem vertendo (ved som Dommere at vende Processen til deres egen Fordeel); IV, 11, 7: Triumviri . . . vexationes, ad populum jam die dicta a tribunis, coloni adscripti remanendo in colonia vitavere (ved som indskrevne Colonister at blive); XXXVIII, 17, 8: vir unus cum viro congregiando . . . docuerunt (ved som Enkeltmand at gaae i Kamp med en Enkelt).

Bliver den Sætning, til hvilken Gerundivablativen støtter sig, Accusativ med Infinitiv, indtræder naturligviis Accusativ for Nominativ ved Gerundiet; XXII, 34, 10: id consules ambos ad exercitum morando quæsisse (ikke: Det havde begge Consuler søgt at opnaae, men: det havde Consulerne søgt at opnaae ved begge at blive ved Hæren).

Som ved Ablativ af Gerundium er Nominativen sat ind i en af a d styret Gerundialconstruction XLII, 53, 3: Venerant lega- tiones civitatum ad pecuniam pro facultatibus quæque suis pol-

licendam. I alle Exemplerne af Ablativen staaer Gerundium, ikke Gerundiv (faciendo ipse rem, ikke: facienda ipse re); til den active Opfatning slutter Nominativen sig lettest.

Den samme Trang til at fremhæve Subjektet enten efter dets Art eller efter dets Forhold til Handlingen kunde gjøre sig gjeldende, hvor forøvrigt Sprogbrugen førte til duo ablativi (ikke blot: «efterat have ført sin Sag», causa pro se dicta, men: «efter selv at have ført sin Sag»; «efter hver for sig at have ført sin Sag»). Men i denne Form, hvor just hele Sætningen (causam pro se dixit) er forandret til et substantivisk Begreb, og som saadant sat i Bibestemmelsens Casus, Ablativ (causa dicta), kunde efter Sprogets Lov og Regel ligesaalet, ja endnu mindre indsættes en Nominativ*). Skulde altsaa Subjektsfremhævelsen finde Sted, maatte Participialkonstruktionen opgives; thi ved at tilføie Subjektet med ab (causa ab ipso dicta) fik man ikke Tanken frem (da Subjektet just skal fremtræde som Subjekt), og kom i Strid med en anden Vedtægt i Sproget, der ikke tilsteder, at Hovedsætningens Subjekt i en anden Form føies til duo ablativi. Ogsaa her vovede Livius at springe over Vanskeligheden, ved at sætte en Nominativ ind i Ablativkonstruktionen, der efter Meningen ganske og nødvendig hører til denne, men grammatisk støtter sig til Hovedsætningens Verbum og Subjekt**).

*) De nyere Sprogs nogenlunde til duo ablativi svarende Participialkonstruktioner, der have en yderst begrændset Anvendelse (Alt vel overveiet, alles wohl überlegt, abstraction faite de o. s. v.) savne just den karakteristiske Casusbetegnelse; de kunne vanskelig dannes af en saadan Mening, at der er Trang til ved dem at udhæve Subjektet; men hvis Trangen er der, kan den her ikke tilfredsstilles som ved Infinitiven styret af en Præposition.

**) Noget ganske andet er det naturligviis, at en Nominativ, der er Hovedsætningens baade logiske og grammatiske Subjekt, men tillige Participialsætningens logiske Handlingssubjekt, i Latin ikke sjelden staaer imellem Ablativerne (f. Ex.: His Cæsar cognitis milites aggerem comportare iubet). Men det berører forsaavidt det omhandlede Phænomen, som det viser, at Participialsætningen for Latineren er saa nøie sammensmeltet med Hovedsætningen, at det er mindre paafaldende, at et logisk alene til Participialsætningen hørende Begreb grammatisk støtter sig til Hovedsætningen.

Exempler:

1) med ipse: IV, 44, 10: Sempronius . . . causa ipse pro se dicta . . . damnatur; XXIX, 2, 1: junctis et ipsi exercitibus; XLV, 10, 2: dimissis et ipse navibus (efterat ogsaa han havde sendt Skibene bort).

Særlig kan mærkes Indføielsen af ipse i en activ Ablativ-construktion, hvorved ipse efter Meningen bliver Objekt for Participiet; XXXVIII, 47, 7: causam apud vos accusantibus meis ipse legatis dico (under Anklage af mine egne Legater);

2) med quisque: XXXII, 24, 4: Relictis suis quisque stationibus in eum, qui premebatur impetu hostium, locum concurrerunt; XXI, 45, 9: velut diis auctoribus in spem suam quisque acceptis.

3) med et indskrænkende plerique: XXXIII, 9, 11: deinde omissis plerique armis capessunt fugam (de flygtede alle, efterat de fleste havde bortkastet deres Vaaben);

4) Med Bibestemmelser i Apposition, der betegne Subjektets Stilling og Forhold til Handlingen: XLI, 10, 13: Claudius, contione adveniēns de Manlio et Junio habita, non ultra triduum moratus Romæ . . . in provinciam . . . abiit (efter ved sin Ankomst at have holdt en Tale); XXXII, 14, 8: consul in monte Cercetio posuit castra, eodem Amyndro cum suis auxiliis accito, non tam virium eius egens, quam ut duces in Thessaliam haberet. (Egens hører nemlig efter Meningen slet ikke til posuit castra, men til Amyndro . . . accito: efterat have hentet A., ikke af Trang til hans Kræfter); XLIV, 31, 15: Gentius . . . in custodiam C. Cassio tribuno militum traditus est, vix gladiatorio accepto, decem talentis, ab rege rex, ut in eam fortunam recideret (efterat han, en Konge, af en anden Konge havde modtaget neppe en Gladiators Løn, 10 Talenter, for at); XXXVII, 11, 8: Pausistratus primo ut in re necopinata turbatus parumper, deinde vetus miles celeriter collecto animo, . . . armatos duobus agminibus . . . ducit (efterat han som en gammel Soldat hurtigt havde fattet sig). Nøiagtigt opfattet hører ogsaa herhid II,

55, 6: *Tum Volero, et prævalens ipse et adjuvantibus amicis repulso lictore, . . . se in turbam confertissimam recipit; thi et prævalens ipse et adjuvantibus amicis er kun forklarende Bi- bestemmelse ved repulso lictore og hører slet ikke til recipit: «efterat V. baade ved sin egen usædvanlige Styrke og sine Venners Hjelp havde stødt Lictoren tilbage.» Paa en eiendommelig Maade, der hænger sammen med en ovenfor omtalt Særegen- hed i Livius's Periodebygning, fremkommer den her om- handlede Nominativ i Forbindelse med duo ablativi i XLII, 48, 8: Ibi (prætor) decem Dyrrhachinorum, LIIII Gentii regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram . . . trajicit. Det er nemlig klart nok, at simulans ikke hører til trajicit, men kun til omnibus abductis: «efterat have bortført dem alle, idet han lod, som om han troede o. s. v.» Men man venter først Sætningen sluttet saaledes: omnes abduxit, hvor da simulans var aldeles regelmæssigt. Idet nu denne naturlige Afslutning gjøres til Bibestemmelse for et andet Tankeafsnit, opstaaer Haardheden og Unøiagtigheden.*

Men Livius gaar endnu et Skridt videre, end hidtil er an- givet, i Indskydningen af en grammatisk løst til Hovedverbet støt- tet Nominativ i en Participialkonstruktion, og et meget mærkeligt Skridt. Ikke blot til den særegne Ablativkonstruktion (duo abla- tivi) føier han en saadan det logiske Handlingssubjekt betegnende Nominativ, men til et almindeligt passivt Participium. Denne Form fremtræder sammenligningsviis endnu let og umærkeligt i XXXVII, 60, 4: nuntios circa civitates misit, ut . . . captivos n suis quæque urbibus agrisque conquisitos reducerent (de skulde hver i sit Distrikt opsøge Fangerne og saa føre dem til- bage; quæque gaar kun paa in suis urbibus conquisitos); men ganske overordentlig haardt og dog uden at berettigge til mindste Tvivl viser den sig XXXI, 30, 6 (et Sted, hvis grammatiske Sammenhæng og Beskaffenhed viselig ingen Udgifter, heller ikke Weissenborn, har berørt): Delubra ibi fuisse, quæ quondam pa-

gatim habitantes in parvis illis castellis vicisque consecrata ne in unam urbem quidem contributi majores sui deserta reliquissent. (Der er Tale om de af Attikas Beboere før Sammenflytningen til Athen i Demerne, Flækkerne og Landsbyerne, indviede Templer.) Hvortil hører Nominativen habitantes? Ganske vist ikke til det Led, der handler om en ganske anden Tid: ne in unam urbem q. c. majores sui des. reliquissent. Meningen er naturligviis: Templer, som deres Forfædre havde indviet, medens de boede sogneviis i Flækker og Landsbyer (quæ, quum ea quondam pagatim habitantes — consecrassent, ne in unam quidem urbem contributi . . . deserta reliquissent), og habitantes er logisk Subjekt til det i consecrata liggende Activ og kun til dette. Et andet eensartet Sted findes ikke hos Livius og, saavidt jeg veed, intetsteds. Stedet er, om man vil, aldeles ikke til at construere, og dog er det tydeligt, hvorledes Livius kom til at skrive saaledes. Ogsaa her er den grove Uregelmæssighed opstaaet ved Sammenskrningen af to Tankeafsnit i eet; Alt var i Orden, hvis det heed: quæ quondom pagatim habitantes majores sui in parvis illis castellis vicisque consecrassent et quæ ne in unam quidem etc.

Idet jeg nu har betegnet hele denne Udtryksmaade som eiendommelig for Livius, staaer tilbage at omtale deels, hvorvidt der dog tidligere forekommer nogen Antydning dertil, deels, hvorvidt de senere Skribenter have optaget den efter Livius.

Paa Tilføielsen af en Nominativ til Ablativ af Gerundium kjender jeg, som ovenfor sagt, intet Exempel hos nogen ældre Forfatter; hos Cicero, troer jeg med Vished at kunne sige, findes intet; og af Skribenter efter Livius har jeg kun optegnet eet Exempel (— og dog har jeg, siden jeg begyndte at rette særlig Opmærksomhed paa dette Punkt, læst Tacitus, Svetonius, Valerius Maximus, det Meste af begge Senecaer, Gellius og Justinus —); dette findes hos Valerius Max. III, 2, 2: (Cloelia) celeri trajectu fluminis non solum obsidione, sed etiam metu

patriam solvit, viris puella lumen virtutis præferendo (idet hun, Jomfruen, bar Tapperhedens Lys for Mændene).

Den anden Form (Nominativen hørende til duo ablativi) fremkommer næsten i Ciceros Tale pro Sulla 10, 30: At vero quid ego mirer, si quid ab improbis de me improbe dicitur, quum L. Torquatus primum ipse iis fundamentis adolescentiæ jactis, deinde L. Torquati, fortissimi consulis, filius, interdum efferatur immoderatione verborum? Thi ipse hører egentlig til iis fundamentis jactis, «for det Første efter selv at have lagt en saadan Ungdoms-Grundvold;» men Forholdet er dog noget forskjelligt, baade ved Stillingen af primum ipse umiddelbart efter L. Torquatus og ved Modsætningen til den anden Apposition: deinde L. Torquati filius, saa at der indtræder en Opfatning, som lader sig udtrykke ved denne Oversættelse: «Da L. Torquatus, for det Første, hvad ham selv angaaer, efterat have lagt en slig Grundvold, dernæst en Søn af L. Torquatus, o. s. v.» Nærmere synes et Sted hos Sallust i Catilina C. 18 at ligge: Catilina et Autronius parabant in Capitolio Kalendis Januariis L. Cottam et L. Torquatam consules interficere, ipsi fascibus correptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere; thi Meningen er egentlig: «og, efter selv at have grebet fascies, at sende», ikke: «og selv, efterat have grebet fascies, at sende». Men ipsi, der staaer i Spidsen, angiver dog i det Hele deres egen Handling, hvortil ogsaa hørte Sendelsen af Piso. Efter Livius synes et Exempel, men af den letteste Art, at findes hos Tacitus i Germania Cap. 37: Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus oriens objecerit? Og dog er dette Exempel ikke sikkert; thi et ipse kan forbindes med dejectus: Orienten, der selv, efter at have mistet Pakorus, nedkastedes o. s. v. Lidt tydeligere synes Formen at fremtræde hos Tacitus Hist. II, 52: Trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo privatim expedito consilio; «idet Ingen for sig havde dannet sig en Beslutning»; men nemo slutter sig dog meget lettere end i Stederne hos Livius til coeunt; «Ingen for sig med en færdig

Beslutning». Et sikkert og klart Exempel finder jeg altsaa kun hos den ældre Plinius, og da, hvad ikke overrasker hos denne stilistiske Særling, et, der i Haardhed kappes med de baardeste hos Livius, nemlig XXXV, (14) 90: Pinxit (Protophenes) et Antigoni regis imaginem altero lumine orbam primus excogitata ratione vitia condendi; thi primus hører efter Meningen slet ikke til pinxit, men til excogitata, «idet han var den første, der udtænkte o. s. v.» Endnu kan herhen regnes et Sted hos Tacitus i fjerde Bog af Annalerne Cap. 44: (L. Domitius) flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania quam quisquam priorum; thi Nominativen quisquam støtter sig gennem quam til Ablativkonstruktionen longius penetrata Germania. Men her kommer i Betragtning en anden, af den her omhandlede Form uafhængig, Frihed, Tilknytningen af en ligesom svævende Nominativ i Sammenligninger, hvortil maa underforstaaes et verbum finitum af det Foregaaende. (Livius XLII, 37, 8, skjøndt Læsemaaden er noget usikker, XXXII, 21, 12: eundem fore, qui prioris belli; Cornel. Nep. Pausan. 5 (?), Steder af Lucretius hos Lachmann p. 176), en Frihed, der hos Grækerne er meget hyppigere.

Efterviisningen af den her behandlede Eiendommelighed hos Livius, der staaer i nær Forbindelse med hans hele grammatisk-stilistiske Charakter, kan tillige tjene til Exempel paa, hvor fine Nuancer en mere indtrængende syntaktisk Forskning, især en historisk adskillende, maa forfølge, og deri maa ligge en Undskyldning, hvis det Smaalige i Bemærkningerne har været trættende.

Der lod sig endnu drage en Parallel imellem denne kun hos enkelte latinske Skribenter forekommende Brug af en Nominativ, der har sit grammatiske Støttepunkt udenfor den Forbindelse, hvortil den logisk hører, og et almindeligt græsk Phænomen, der viser sig i de i min græske Syntax § 158 b under a anførte Exempler. Men herom maa denne korte Antydning være nok.

Tilbageblik

paa Selskabets Virksomhed i Aaret 1866.

Ved Aarets Begyndelse havde Selskabet 41 indenlandske Medlemmer, hvoraf 17 i den historiske, 3 i den philosophiske, 17 i den physiske og 4 i den matematiske Klasse. En længe paatænkt Forandring i Selskabets Organisation, hvorved de fire Klasser skulde forenes til to, blev i Aarets Løb vedtaget *) og traadte strax i Kraft. Ifølge denne Forandring blev det samme Antal Medlemmer fordelt saaledes: 20 Medlemmer i den historisk-philosophiske Klasse og 21 Medlemmer i den naturvidenskabelig-matematiske. Til disse to Klasser bleve ogsaa de udenlandske Medlemmer af Selskabets fire ældre Klasser overførte, og disses Antal, som ved Aarets Begyndelse var 47, steg i Udgangen af Aaret ved nye Valg (der paa Grund af andre Selskabsanliggender først kunde afsluttes i et Continuationsmøde den 11te Jan. næste Aar) til 60.

Selskabet har i Aaret 1866 havt at beklage Tabet af et af dets indenlandske Medlemmer, nemlig Dr. Em. A. Scharling, Professor i Chemie ved Københavns Universitet og Bestyrer af dets nye kemiske Laboratorium, R. af Dbg. og Nordstjernen. Indtil han i de seneste Aar rammedes af en Sygelighed, der bandt ham til Stuen og ofte til Sengen, var han et virksomt Medlem af Selskabet, i hvilket han blev optaget 1843. Foruden en Mængde mindre Meddelelser, som ere trykte i Oversigterne, har han leveret til Selskabets Skrifter flere større Afhandlinger; ved sine analytisk-kemiske Undersøgelser vandt

*) see S. 197.

han Navn af en nøiagtig Undersøger, og ved den velvillige Imødekommen, han viste enhver af de Yngre, som røbede virkelig Interesse for Chemien, bandt han stedse disse til sig.

Selskabet har optaget et nyt indenlandsk Medlem, nemlig Hr. Louis Lorenz, Docent ved den Kgl. militære Høiskole.

Af udenlandske Medlemmer har Selskabet optaget fem i den historisk-philosophiske Klasse og ni i den naturvidenskabelig-mathematiske Klasse; skjøndt Valghandlingen maatte udsættes til det første Møde i næste Aar, nævnes de valgte nye Medlemmer her; de vare i den førstnævnte Klasse:

Carlsson, F. F., Professor i Historie ved Upsala Universitet,
f. T. Chef for Ecclesiastik-Departementet i Stockholm;
Grote, George, Vicekantsler ved Londons Universitet;
Styffe, C. G., Bibliothekar ved Universitetsbibliotheket i Upsala;
Thierry, Am., Medlem af det franske Institut;
Vibe, F. L., Rector ved Kathedralskolen i Christiania;

i den sidstnævnte Klasse:

Chasles, M., Medlem af det franske Institut;
Liouville, Jos., Medlem af det franske Institut;
Duhamel, J. M. C., Medlem af det franske Institut;
Malmsteen, C. Joh., forhen Professor i Mathematik i Upsala,
Landshøvding i Skaraborg Lehn, Cmd. af Dbg.;
Broch, O. J., Professor i Mathematik i Christiania;
Bernard, Cl., Medlem af det franske Institut;
Edlund, Er., Professor i Physik ved Kgl. Sv. Vetenskaps Akademien i Stockholm;
Svanberg, L. Fr., Professor i Chemie i Upsala;
Hooker, J. D., Directeur for den Kgl. Bot. Have i Kew.

Af de Forandringer, der i Aarets Løb have fundet Sted med Hensyn til Selskabets Embedsmænd eller Medlemmer af dets faste Comiteer, er her at erindre, at den efter Conferentsraad,

Dr. G. Forchhammers Død ledigblevne Secretærpost ved Valg besattes med Professor J. J. S. Steenstrup, og at Professor J. Th. Reinhardt blev gjenvalgt til Kasserer; Præsidentposten, der ifølge Selskabets tidligere Beslutning midlertidigen holdtes ledig, stod endnu for dette Aar ubesat. Til Medlem af Kassecommissionen gjenvalgtes det ifølge Loven efter Tour aftrædende ældste Medlem, Professor N. L. Westergaard.

I de otte Maaneder af Aaret, i hvilke Selskabet ifølge dets Vedtægter samles, har det holdt det regelmæssige Antal af Møder, nemlig 16, og i disse har det modtaget af Medlemmerne 20 større eller mindre Foredrag og Meddelelser, nemlig 8 af Medlemmerne af den historisk-philosophiske og 12 af Medlemmerne af den naturvidenskabelig-mathematiske Klasse. For saavidt disse Meddelelser vare bestemte til Offentliggjørelse ere de næsten alle, nemlig 14, blevne optagne i Oversigterne enten hele eller i et udførligt Uddrag; af de faa, som ikke findes der, vare enkelte bestemte til først senere at offentliggjøres, medens andre vare bestemte for andre Tidsskrifter.

Har Aaret saaledes været temmelig rigt paa videnskabelige Meddelelser, — foruden det nævnte Antal fra Medlemmerne har Selskabet ogsaa kunnet glæde sig ved Meddelelser fra yngre Videnskabsmænd, som det har optaget i dets Oversigter — har det været ikke mindre rigt paa Forhandlinger, der ofte have givet Anledning til at Møderne maatte forlænges ud over de sædvanlige Mødetimer. Der har nemlig været afgivet et usædvanligt stort Antal af Comiteebetænkninger; ikke alene have alle de Udvalg, som i Aarets Løb vare blevne nedsatte, været istand til at afslutte deres Forhandlinger og forelægge deres Betænkninger, men det samme har været Tilfældet med de ikke faa ældre Udvalg, som havde vidtløftigere Opgaver at tilendebringe, saaledes at der ved Aarets Udgang kun henstod en eneste uafgjort Sag. Denne var imidlertid sin Afslutning saa nær, at den afgjordes

i Begyndelsen af næste Aar; men selv om den saaledes hører til et følgende Aar, kan den dog saameget mindre forbigaaes her, som den Beslutning, der blev taget af Selskabet i Anledning af Comiteens Betænkning og Indstilling, fik en tilbagevirkende Indflydelse paa Udgivelsen af Oversigterne for Aaret 1866. Det er nemlig i Kraft af den, at allerede denne Aargang er bleven ledsaget med en fransk Bulletin, et Udstyr, som vel noget har forsinket hele Aargangens Afslutning, ikke derimod de enkelte Hefters Publication, men af hvilken man paa den anden Side sikkert tør vente væsentlige Fordele med Hensyn til dansk Videnskabeligheds og danske Skrifers Betydning for Fremmede.

Af Selskabets Skrifter er i Aaret 1866 første Hefte af III Bind af den historisk-philosophiske Afdeling bleven udgivet; af den fysisk-mathematiske Afdeling er Intet fuldstændigen udkommet, men VI Bind bragt sin Afslutning meget nær, og VII Binds Trykning er saa meget fremrykket, at dette vist ogsaa vil blive, skjøndt temmelig omfangsrigt, afsluttet næste Aar. Særtrykkene af de i disse Bind optagne Afhandlinger ere som sædvanligt blevne afgivne strax til Forfatterne og til Boghandelen.

Som et særskilt Skrift, der i Omfang næsten vil blive som et sædvanligt Bind af Selskabets Skrifter, besluttede Selskabet efter Forfatterens Forslag at udgive Professor d'Arrest's i det latinske Sprog affattede større Arbeide over Taagestjernerne: *Siderum nebulosorum Observationes Havnenses.*

Af andre videnskabelige Værker har Selskabet understøttet: Prof. J. Langes: *Descriptio plantarum Hispaniæ* etc. II. og III. Hefte, Prof. Molbechs danske Glossarium, II, og Pastor Koks: *Det Danske Sprog i Sønderjylland*, II.

Endeligen har Selskabet givet de fornødne Midler til Istandsettelsen af Apparatet i Søerne til Maalning af Vandets Fordampning og stillet dette til den meteorologiske Comitees Afbe-

nyttelse. Samme Comitee har det endvidere tilstaaet den fornødne Sum til Anskaffelsen af Theorells selviagttagende og selvskrivende Instrument. Hr. Lieutenant E. Fischer tilstod det en Sum af 100 Rdlr. til Udførelsen af et af ham construeret Instrument til Maalning af saadanne Gjenstande, til hvilke man ikke kan komme; ligeledes understøttede det Hr. Docent L. Lorenz med 200 Rd. til Forsøg over Vædskers Brydningsforhold.

Selskabets meteorologiske Comitee har fremmet Forberedelserne til Udgivelsen af et Hefte *Collectanea Metereologica*.

Dets Commission for Udgivelsen af et Dansk Diplomatarium og Danske Regester har fortsat Trykningen af *Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ* med det 183de til det 192de Ark.
